

Građanski ratovi u Libiji

Mataija, Luka

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:880068>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA POVIJEST

LUKA MATAIJA

GRAĐANSKI RATOVI U LIBIJI

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Stjepan Ćosić

Sumentor: Mijo Beljo mag. educ. hist.

Zagreb, 2019.

Sadržaj

Sadržaj.....	1
Uvod.....	2
Povijest Libije prije Gadafija	3
Gadafijeva era	4
Arapsko proljeće.....	10
Važnija plemena i njihov odnos prema Gadafijevom režimu 2011. godine	12
Tijek Građanskog rata u Libiji 2011. godine	16
Poslijeratna kriza i izbijanje novog građanskog rata.....	19
Zaključak.....	21
Literatura.....	22
Sažetak.....	27

Uvod

Libija je jedna od najpoznatijih kriznih žarišta današnjice. Riječ je o jednoj od najvećih zemalja afričkoga kontinenta karakteriziraju je pustinjski krajolik, relativno rijetka naseljenost, ali i golema naftna bogatstva.¹ Značaj joj daje i povoljan geografski položaj. Na jugu graniči s Čadom i Nigerom, na istoku i jugoistoku s Egiptom i Sudanom, a na zapadu s Alžirom i Tunisom. Libija je stoga poveznica Europe i Afrike, kao i Magreba i Mašrika.² Nakon višestoljetne osmanske vlasti Libija postaje talijanskom kolonijom, nakon čega je uslijedilo razdoblje britanske i francuske uprave. Godine 1951. Libija postaje neovisnom monarhijom, a nekoliko godina kasnije otkrivene su goleme naftne rezerve. Monarhija je ipak ostala obilježena siromaštvom i slabom središnjom vlašću. Prekretnica suvremene libijske povijesti bila je 1969. kada je visoki časnik po imenu Moamar Al Gadafi izvršio državni udar. On je čvrstom rukom vladao Libijom sve do svrgnuća tijekom krvavog građanskog rata 2011. Zbog vrlo složenih plemenskih, političkih i drugih odnosa unutar zemlje, nije došlo do dugoročne stabilizacije. Kao posljedica brojnih oprečnosti i sukoba, 2014. izbija novi građanski rat. Ovaj rad ima za cilj predstaviti kratki kronološki pregled ključnih zbivanja i odnosa koja su dovela do izbijanja oba građanska rata, uzimajući u obzir unutarnje i vanjske čimbenike. U radu naglasak nije stavljen na detalje vojnih sukoba tijekom ratova, već na društveno-političke odnose koji su doveli do sukoba.

¹ BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 8.

² Magreb je naziv za zapadni dio Arapskog svijeta, a Mašrik za istočni

Povijest Libije prije Gadafija

U sedmom stoljeću Arapi su osvojili Libiju, potiskujući i islamizirajući zatečeno berbersko stanovništvo.³ Osmanlije su zauzele libijski prostor 1551 godine, a Italija je 1912. Libiju pretvorila u svoju koloniju.⁴ Nakon Drugoga svjetskog rata dvije libijske regije– Tripolitanijska i Kirenaika bile su pod britanskom, a Fezan je bio pod francuskom upravom. Uz pomoć Britanije na vlast je došao Idris Al Sanusi koji dolazi iz klana Sanusi, poznatog po borbama protiv Talijana od 1911 godine.⁵

Zahvaljujući UN-u Libija 1951. postaje neovisnom državom. Bila je ustrojena kao federalna, ustavna i nasljedna monarhija s dvodomnim parlamentom. Tripoli i Bengazi bili su glavni gradovi, a zemlja je bila podijeljena u tri regije – Tripolitanijsku, Kirenaiku i Fezan. Svakom od nje upravljao je guverner koji je odgovarao vijeću glavnog grada regije – Tripoliju, Bengaziju ili Sabhi. U razdoblju dobivanja neovisnosti zemlja je imala problema sa siromaštvom, nedostatkom struje i vodovoda, nepismenošću, nedostatkom knjiga i sredstava komunikacije. U većim gradovima Fezana primjerice nije bilo telefonije. Država je bila veoma decentralizirana, do te mjere da je isprva svaka od triju regija imala vlastitu valutu. U razdoblju koje je uslijedilo ipak je uvedena zajednička valuta. Tijekom 1955. istraživanja predstavnika Ujedinjenih naroda (dalje: UN) pokazala su da u zemlji ima većih zaliha nafte. Mnogo naftnih kompanija dobilo je dozvole za istraživanja, u čemu su prednjačile one sa prostora SAD-a.. Tijekom 1956. Sueski je kanal nacionaliziran od strane Nassera, što je dovelo do stvaranja percepcije o Britaniji i SAD-u kao neprijateljima Egipta. U Libiji je, osobito u Tripoliju i Bengaziju, došlo do antibritanskih nereda. S obzirom da je najveći dio nafte otkriven u Kirenaici, došlo je do ekonomske neravnoteže između regija. Stoga je 1963. ukidanjem saveznog sustava došlo do snažne centralizacije. Ujedinjeno Kraljevstvo Libije, kako se dotada zvalo, preimenovano je u Kraljevstvo Libija. Iste je godine i stvorena nacionalna naftna kompanija – *Libyan National Oil Company*.⁶ Sustav triju regija zamijenjen je sustavom deset administrativnih jedinica.⁷ Idris al-Sanusi, koji je vladao od 1951. do 1969. godine, bio je i čelnik sufijskog odreda Sanusi.⁸ Monarhija je bila obilježena autokratskom vladavinom monarha, zabranom političkih stranaka, cenzurom novina i zabranom prosvjeda. Vladar se oslanjao na ženidbene veze s moćnim obiteljima te je uz pomoć plemenskih lidera

³ NAJEM, *Tribe, Islam and State in Libya*, 26.-30.

⁴ OLIVERI, *Libya before and after Gaddafi*, 2.

⁵ SCHNELZER, *Libya in the Arab Spring*, 32.

⁶ OLIVERI, *Libya before and after Gaddafi*, 2-4.

⁷ SCHNELZER, *Libya in the Arab Spring*, 32.

⁸ SCHNELZER, *Libya in the Arab Spring*, 47.

kontrolirao trgovačke puteve.⁹ Temeljni društveni ustroj libijskog društva bio je onaj plemenski. Plemenske veze nastajale su putem brakova, trgovine i zahvaljujući geografskom položaju. U plemenima vlada kolektivistički mentalitet, dakle djelovanje pojedinca donosi dobru ili lošu reputaciju čitavom plemenu, ne samo pojedincu. Plemenska struktura svojim pripadnicima pružala je identitet, ali i zaštitu.¹⁰ Osim plemenskih razlika, postojale su i one regionalne. Tripolitanijska i Fezanska tradicionalno su smatrane Magrebotom te su orijentirane na Alžir i Tunis, dok je Kirenaika smatrana Mašrikom i bila orijentirana je na Egipat.¹¹ Sredinom šezdesetih godina Libija je imala oko milijun i 600 tisuća stanovnika.¹²

Tijekom 1969. Muamar Gadafi je izvršio državni udar uz pomoć Slobodnih časnika (eng: *Free Officers*), organizacije sačinjene od vojnih časnika.¹³ Tim događajem završava povijest libijske monarhije i započinje Gadafijska era.

Gadafijska era

Gadafijska višedesetljetna vladavina može se podijeliti u nekoliko glavnih razdoblja. Prva faza odnosi se na nacionalizaciju naftnih kompanija, potiskivanje američkih i britanskih vojnih baza te protjerivanje talijanskih useljenika. Već prve godine kopiran je egipatski ustav. Druga faza započela je 1971. kada je uvedena gadafijska politička stranka.. Stranka je okupljala uglavnom radnike i seljake. Zaposlenici su bili dužni organizirati se u profesionalne konferencije. Uspostavljeni su Narodni kongresi na lokalnoj, Narodni odbori na regionalnoj, dok su na nacionalnoj razini uspostavljeni Generalni narodni kongresi i Generalni narodni odbori. Treća faza započela je 1977. kada je ustav zamijenjen Zelenom knjigom, a Generalni sekretarijat generalnog narodnog kongresa zamijenio je prijašnje Revolucionarno zapovjedno vijeće.¹⁴ U toj su fazi osnivani revolucionarni odbori sa sjedištem u Tripoliju. Provođene su mnoge socijalističke mjere, primjerice u stambenom zbrinjavanju i obrazovanju. Četvrta faza započela je krajem osamdesetih godina, a obilježena je stabilizacijom vlasti i smanjenjem restrikcija za putovanje u inozemstvo.¹⁵

⁹ SCHNELZER, *Libya in the Arab Spring*, 32.-33

¹⁰ BEN LAMMA, *The Tribal Structure in Libya*, 2.-3.

¹¹ SCHNELZER, *Libya in the Arab Spring*, 48.

¹² ATTWAIRI „Contribution of Population Growth to the Libyan Rapid Urbanisation“, 6.

¹³ OLIVERI, *Libya before and after Gaddafi*, 7.

¹⁴ Zelena knjiga je Gadafijski manifest napisan 1977. godine.

¹⁵ SCHNELZER, *Libya in the Arab Spring*, 33.-37.

Novi libijski lider bio je porijeklom iz beduinskog plemena. Školovan je prvo u Sirti, a zatim u Sabhi. Imao je panarapske i proislamske stavove. Kao pripadnik libijske vojske proveo je šest mjeseci na vojnom školovanju u Engleskoj. U vrijeme državnoga udara kralj Idris bio je u Turskoj na liječenju.¹⁶ Državni udar proveden je od strane vojnih struktura. S obzirom na ulogu Britanije u libijskoj vojsci, postavlja se pitanje jesu li britanske strukture mogle unaprijed znati za državni udar. Osim toga, Britanija nije poduzela ništa po pitanju povratka Idrisa na vlast iako se obvezala da će štititi libijsku monarhiju. Za svega nekoliko dana SAD je priznao Gadafija kao novog lidera. Moguće je da je SAD podržavao promjenu, obzirom na Gadafijevu averziju prema komunizmu. Princ Hasan Rida, nasljednik i nećak kralja Idrisa, podržao je revoluciju i odrekao se prijestolja.¹⁷ Nakon Gadafijevog dolaska na vlast egipatska se vojska angažirala u Libiji da bi spriječila protu-udar.

Gadafi je ideološki bio blizak egipatskom lideru Naseru. Obojica su bili školovani časnici koji su svrgnuli monarha uz pomoć konspirativnih časničkih organizacija te su imali su ideju oduzimanja bogatstva elitama i dijeljenja istog narodu. Bili su protivnici Izraela i imali proislamske stavove. Libijski je lider simpatizirao Pokret nesvrstanih. Sedamdesetih je godina zatvorio sve britanske i američke vojne baze, a vojnu je pomoć i naoružanje dobivao od Egipta i Francuske. Kapitalizam je kritizirao zbog korporativnog, a komunizam zbog državnog monopola. Unatoč vjerskom naboju, često je kritizirao vjerske elite. Smatrao je da je nacija prirodni proizvod kulturnih i rasnih okolnosti u svijetu te da zato u nacionalizmu nema ništa loše.¹⁸

U Zelenoj knjizi ponudio je rješenje ekonomskih i političkih pitanja. Oštro napada predstavničku demokraciju kao lažnu demokraciju u kojoj prevladavaju partikularni, a ne narodni interesi.¹⁹ Odbacuje i plebiscit kao demokratsku opciju, držeći da u takvom sustavu ljudima nije dozvoljeno reći više od „da“ ili „ne“. Kao alternativu nudi sustav izravne demokracije temeljen na Narodnim odborima i Narodnim konferencijama. Takav sustav ima za cilj uključiti što veći broj ljudi u proces donošenja odluka.²⁰ Na predavanju na fakultetu u Londonu 2010., njegov sin Saif Al Gadafi kazao je da je Libija u teoriji najdemokratičnija zemlja svijeta. Nakon što su se i on i publika grohotom nasmijali, naglasio je - „u teoriji“.²¹ Kasnije je pojasnio da je praksa mnogo drugačija od teorije, navodeći kao jedne od problema

¹⁶ OLIVERI, *Libya before and after Gaddafi*, 6.

¹⁷ OLIVERI, *Libya before and after Gaddafi*, 7.

¹⁸ OLIVERI, *Libya before and after Gaddafi*, 9.-10.

¹⁹ AL GADAFI. *Zelena knjiga*, 6.-7.

²⁰ AL GADAFI. *Zelena knjiga*, 13.-16.

²¹ (<https://www.youtube.com/watch?v=CkYeKYtzZhA>) – 16:30-16:56 , pristupljeno 31.8.2019.

nepostojanje neovisnih medija i građanskog društva, kao i netoleriranje političkih protivnika.²² Ranije je u predavanju naveo neke razloge koji su, prema njemu, otežavali uspostavu demokratskog sustava u Libiji, ali i drugim arapskim zemljama. To je odsustvo demokratske kulture, tradicionalno nepovjerenje prema vlasti uzrokovano kolonijalizmom, kao i „prokletstvo nafte“ koje se odnosi na činjenicu da zemlje čije gospodarstvo počiva primarno na nafti nemaju potrebu za širim društvenim ugovorom.²³ Koji god razlozi stajali iza neuspjeha u uspostavi demokracije, Gadafijev je režim bio totalitaran.²⁴

Međunarodni odnosi Gadafijeve Libije sa zapadnim silama bili su složeni. U početnom razdoblju razvoja odnosa, SAD je bio neutralan po pitanju Gadafijevog državnog udara, ali odnosi su se pogoršali 1974. Kada je Libija ušla u suradnju sa SSSR-om, ali i zbog ratifikacije sporazuma u Camp Davidu 1979. godine.²⁵ Podržavao je PLO i slao je 1971. vojsku u Libanon, podržao je Irsku republikansku armiju, kao i pobunjenike u Eritreji i Zimbabveu. To je objasnio 1981. izjavom da osuđuje bilo kakav terorizam, ali podržava borbu na samoodređenje. Godine 1974. *The Times* ga je povezao s terorističkim napadom na zračnu luku u Ateni prethodne godine, kao i napad na zračnu luku Fiumicino. U prvom napadu ubijeno je 55, a u drugom 32 ljudi. Izvješće CIA-e iz 1981. krivi libijsku vlast za porast terorističkih napada u svijetu, a prema navodima US Department of Statea terorizam je bio jedan od glavnih Gadafijevih oruđa u vanjskoj politici. Spominjali su taktike ubijanja političkih protivnika u inozemstvu. Navodili su da su u terorizmu sudjelovala libijska veleposlanstva te da je Gadafi htio svrgnuti sve umjerene arapske lidere, primjerice egipatskog predsjednika Mubaraka.²⁶

U prosincu 1985. dogodio se teroristički napad u zračnim lukama u Rimu i Beču. Ubijeno je 28 ljudi, uključujući 5 Amerikanaca. Američki predsjednik Regan smatrao je da je Gadafi odgovoran te je zbog toga nametao ekonomske sankcije. Poslao je šestu flotu u blizinu libijskog kopna, a došlo je i do sukoba s libijskim snagama. Još jedan teroristički napad dogodio se u berlinskoj diskoteci popularnoj među američkim vojnicima. Ubijeno je dvoje i ranjeno 200 ljudi, od čega 75 Amerikanaca.²⁷ Kao američka reakcija, uslijedila je 14. travnja operacija bombardiranja zračnim snagama. Napadnuta je vojarna Bab Al Azizija, zračna luka Tripoli i Sidi Bilal, kao i vojarna u Bengaziju gdje su oštećeni brojni libijski MiG-ovi. U dva

²² (<https://www.youtube.com/watch?v=CkYeKYtzZhA>) – 18:15-19:37, pristupljeno 31.8.2019.

²³ (<https://www.youtube.com/watch?v=CkYeKYtzZhA>) – 8:45.-19:37., pristupljeno 31.8.2019.

²⁴ SCHNELZER, *Libya in the Arab Spring*, 33.

²⁵ OLIVERI, *Libya before and after Gaddafi* 25.

²⁶ OLIVERI, *Libya before and after Gaddafi* 22.-24.

²⁷ WARNOCK, *Short of War*, 146-148.

sata ujutro idućeg dana američke su snage napustile libijsko područje. Izgubili su samo jednu posadu F-111 te samo jedan od stotinu zrakoplova koje su koristili u napadu.²⁸

Tijekom 1973. libijske snage napale su uski pustinjski pojas zvan Aouzo. Riječ je o pomaku libijske granice oko 100 kilometara južno, na štetu Čada. Postoje tvrdnje da je Gadafi to napravio zbog rezervi urana i nuklearnog progama, a postoji i teza da je Gadafi time želio isprovocirati vladu Čada, inače podržanu od Francuza. Tijekom osamdesetih godina, Gadafi je prema području Čada poslao nove vojne snage nastojeći time pomoći djelovanje pobunjenika u Čadu gdje je od 1965. trajao građanski sukob.^{29,30} Libijske su snage na koncu doživjele težak poraz i otjerane su iz spornog područja 1987. godine. Još jedan debakl libijske su snage doživjele u Ugandi, gdje je Gadafi nastojao pomoći zloglasnom diktatoru Idiju Aminu, inače muslimanu protiv kojega su se borile gerilske skupine podržane od Tanzanije. Amin se nakon svrgnuća naselio u Saudijskoj Arabiji, a u Ugandi je ubijeno najmanje 400 Libijaca. Gadafijsva intervencija u Ugandi bila je dio njegove kampanje za širenje utjecaja u Africi. Nastojao je i islamizirati afrički kontinent, gradeći džamije i financirajući odlaske na hadž. Osim islama, širio je i svoju Zelenu knjigu. Uspostavio je centar za borbu protiv imperijalizma, cionizma i rasizma, gdje je nastojao privući studente iz Afrike.³¹ Godine 1977 dolazi i do sukoba s Egiptom.³²

Gadafi je smetalo potpisivanje mira s Izraelom od strane egipatskog lidera Sadata. Egipatske su snage uvjerljivo pobijedile, uništivši stotine libijskih tenkova, uz mnogo manje vlastitih žrtava.³³ Prvotna namjera Gadafi je eliminirati utjecaj plemena, ali ubzro je promijenio stav i nastojao plemenske strukture iskoristiti za učvršćivanje svoje vlasti. Već sredinom sedamdesetih godina pripadnici plemena Gadafa, Varfala i Magarha preuzeli suvisoke funkcije. Pored toga, Zelena knjiga priznavala je ulogu plemena, ali je izostavila organizacije civilnog društva. Tijekom 1993. stvorena je mreža organizacija pod nazivom PSLC (eng. *Pepole's Social Leadership Committees*) koja je okupljala plemenske lidere, a 1994. stvoren je i PSLC na nacionalnoj razini. Gadafi je nastojao zadržati lojalnost plemena, a provođeno je i kolektivno kažnjavanje plemena. Smrtne kazne za pojedine pripadnike plemena Arfala zbog pokušaja državnog udara iz 1993., bile su jedan od oglednih primjera provođenja takvih kazni. Gadafijsva specifičnost bilo je negativističko definiranje

²⁸ WARNOCK, *Short of War*, 151.-155.

²⁹ HILSUM, *Sandstorm*, 118.

³⁰ OLIVERI, *Libya before and after Gaddafi* 24.

³¹ HILSUM, *Sandstorm*, 119-120.

³² OLIVERI, *Libya before and after Gaddafi* 24.

³³(<http://en.minbarlibya.org/2017/07/21/the-forgotten-4-days-war-that-almost-ousted-gaddafi-and-changed-the-course-of-history/>) pristupljeno 31.8.2019.

islamističkih pokreta. Njegovo neslaganje s navedenim skupinama bilo je vidljivo devedesetih godina kada se borio s brojnim islamsitičkim pokretima, većinom sa istoka Libije, u velikoj mjeri sačinjenih od mudžahedina koji su se vratili iz Afganistana. O borbi protiv islamista svjedoči i slučaj iz 2000. kada je režim je smaknuo tri od osam islamista izručenih iz Jordana.

Prekretni događaj koji je označio početak radikalnog razilaženja Gadafija i Zapada predstavljao je teroristički napad koji se dogodio 21. prosinca 1988. u Lockerbieu. U studenome 1991. SAD i Britanija službeno su optužile Libiju, dok je Gadafi negirao odgovornost. Vijeće sigurnosti UN-a sukladno sedmom poglavlju Povelje UN-a odlučilo je zabraniti zračni promet i prodaju oružja Libiji ako Gadafi ne preda dvojicu optuženika do 15. travnja 1992. godine. Gadafi je optužio Zapad za vođenje križarskog rata protiv Libije. Do 14. travnja međunarodni sud presudio je u korist SAD-a i Britanije. Zbog potrebe Zapada za naftom, naftna trgovina nije bila zahvaćena sankcijama. Situacija se promijenila sljedeće godine jer je Gadafi izjavio da je voljan predati osumnjičene, ali istakavši da suđenje mora biti u nekoj neutralnoj zemlji, primjerice Švicarskoj. Prijedlog je odbijen od strane SAD-a. Sankcije su pojačane u studenome 1993. godine. Nakon Gadafijevog inzistiranja, međunarodni je sud presudio 1998. da Libija ima pravo tražiti suđenje u neutralnoj državi i 1999. obojica su optuženika predana Nizozemskoj. Godine 2001. jedan je optuženik osuđen doživotno, a drugi oslobođen.³⁴ Šest godina sankcija ostavilo je traga na gospodarstvu. Nezadovoljstvo je rezultiralo i pokušajem vojnog udara 1993. godine.³⁵

Nakon izolacije, libijski je lider nastojao razviti intenzivan odnos sa Zapadom, ali i afričkim zemljama. Pozivao je na stvaranje panafričkog kongresa i banke, čak i na stvaranje Sjedinjenih afričkih država, po uzoru na SAD. Zaključio je brojne sporazume s nizom afričkih država, a ticali su se raznih područja, primjerice znanosti i kulture. Tijekom 2002. osnovana je regionalna organizacija Afrička unija, slična onoj europskoj, koja je zamijenila prijašnju Organizaciju afričkog jedinstva. Gadafijevo popuštanje Zapadu vidljivo je i po pitanju odnosa prema izraelsko-palestinskom sukobu. Naime, iako se ranije zalagao za ukidanje izraelske države, tijekom 2007. Gadafi je iznio ideju zajedničke palestinsko-izraelske države. Godine 1999. Libiji je omogućen ulazak u Euro-mediteransko partnerstvo. Libijski je lider 2004. posjetio Bruxelles, a već iduće godine u suradnji s EU sprječavao je ulazak ilegalnih migranata na teritorij Libije. Osudio je i teroristički napad na Blizance te se ponudio kao saveznik u borbi protiv terorizma. Imao je i jasan interes da se priključi ratu protiv terorizma, obzirom da su mu prijetele pojedine islamističke organizacije.

³⁴ OLIVERI, *Libya before and after Gaddafi* 29.-33.

³⁵ OLIVERI, *Libya before and after Gaddafi* 39.

Libija nije imala tradiciju snažne vojske, obzirom da je kralj Idris namjerno imao slabu vojsku od svega 6,5 tisuća pripadnika. Razlog tome je strah od vojnog udara kakav se primjerice dogodio u susjednom Egiptu 1952. godine. Gadafi je bio u sličnoj situaciji. Preživio je pokušaj državnog udara 1975., kao i 1983. te 1993.³⁶ U Zelenoj knjizi isticao je ideju narodnih milicija. Smatrao je da je za obranu zadužen narod, a ne samo vojska. Razradio je sustav vojne obuke naroda u više faza, ovisno o životnoj dobi. Vojni rok je stoga bio obavezan, kao i povremeno sudjelovanje na vojnim vježbama. Vojska je vidljive nedostatke pokazala tijekom Jomkipurskog rata 1973., kao i u ratu s Egiptom 1977., ali i tijekom djelovanja u Ugandi u pokušaju da zadrže tamošnjeg diktatora Idi Amina na vlasti, a osobito u Čadu 1987. godine.³⁷ Gadafi se u vojnom smislu uvelike oslanjao na svoje pleme – Gadafa, no ono je imalo svega 125 tisuća pripadnika, stoga se oslanjao i na njima srodno pleme Varfala, koje je brojalo oko milijun pripadnika. Oslanjao se i na pleme Magarha u Fezanu. Nastojao je osigurati i potporu Tuarega i Tebua, u zamjenu za socijalna prava i državljanstva. Sedamdesetih i osamdesetih godina libijska se vojska intenzivno naoružavala.³⁸ Libijska vojska imala je najveći omjer oružja u odnosu na broj vojnika u trećem svijetu. Prema nekim procjenama, imali su svega 25 do 35 posto ljudstva potrebnoga za raspolaganje oružjem.³⁹ Problem je predstavljala i logistika. Oružane snage bile su decentralizirane i organizirane u manje postrojbe, što je smanjilo potrebu za višim časnicima, a negativno je utjecalo i na borbenu sposobnost.⁴⁰

U ratu s Čadom osamdesetih godina sudjelovala je i tzv. Islamska panafrička legija, većinom sačinjena od disidenata iz Egipta, Sudana, Tunisa, Malija i Čada, a brojala je oko sedam tisuća pripadnika. Godine 1977. osnovana je Narodna milicija koja je brojala 40 tisuća pripadnika i patrolirala je u ruralnim prostorima radi osiguravanja infrastrukture, ali i nadzora nad plemenima.⁴¹ Tijekom 1989., u duhu doktrine naoružanog naroda, Oružane snage preimenovane su u Oružani narod. S obzirom na pad uloge profesionalne vojske, su pali izdaci za vojsku. Tako su od 14,5% BDP-a, koliko su izdaci iznosili 1984. Godine, do 2008. pali na svega 1,2 posto.⁴² Najbliži Gadafijski suradnici bili su njegovi sinovi, među kojima je Saif, najstariji sin s drugom ženom, bio je pripreman za nasljednika. Motasim je držao važne

³⁶ TAYLOR, *Military Responses* 159.

³⁷ TAYLOR, *Military Responses* 167.-168.

³⁸ TAYLOR, *Military Responses* 161—162.

³⁹ TAYLOR, *Military Responses* 168..

⁴⁰ TAYLOR, *Military Responses* 162.-163.

⁴¹ TAYLOR, *Military Responses* 165.

⁴² TAYLOR, *Military Responses* 168.169.

funkcije u sigurnosnom protuterorističkom sustavu, Khamis je bio zapovjednik 32. mehanizirane brigade, Saadi je kontrolirao specijalne postrojbe ili 9. brigadu. Liderov nećak general Al Dam obnašao je važne funkcije u Kirenaici, regiji poznatoj po protivljenju Gadafijevoj vlasti.⁴³ Stvoren je velik broj sigurnosnih službi koje su nadzirale vojsku, kao i jedna drugu. Komunicirale su izravno s državnim vrhom, a ne međusobno. Postojali su i Revolucionarni odbori koji su nadzirali policiju i pravosuđe, a nadgledale su i lojalnost plemena. Stanje libijske vojske u godinama nakon 2000. bilo je izrazito loše. Nedostajalo je uniformi, treninga, a i plaće su bile male. Postoje navodi da je zrakoplovstvo ovisilo o unajmljenim pilotima iz drugih zemalja.⁴⁴ Elitne jedinice bile su stacionirane u Tripoliju, a bavile su se više policijskim, nego vojnim poslom.⁴⁵

Arapsko proljeće

Pojam arapskog proljeća označava val protuvladinih prosvjeda u nizu arapskih zemalja u razdoblju 2010. i 2011. godine.⁴⁶ Uslijed prosvjeda i sukoba srušene su vlasti u Tunisu, Egiptu, Libiji i Jemenu. Veliki ustanci dogodili su se i u Bahrainu i Jemenu. Prosvjedi su izbili i u Alžiru, Maroku, Iraku, Jordanu te mnogim drugim zemljama. Velike su razlike u uzrocima i posljedicama prosvjeda u različitim državama.⁴⁷ Neki autori navode da je mogućnost prosvjeda veća u zemljama koje su urbanije i gušće naseljene te u kojima je korupcija velika.⁴⁸ Etničke podjele također pogoduju prosvjedima.⁴⁹ Prosvjedi nisu svuda polučili uspjeh kao u Egiptu i Tunisu. U Iraku i Alžiru nije došlo do promjena, a u Bahrainu je prosvjed ugušila saudijska vojska.⁵⁰ Generalno gledano, prosvjedi su bili mnogo uspješniji u republikama nego u monarhijama poput Saudijske Arabije, Katara i Kuvajta. Robert Snyder nudi nekoliko teza. Smatra da je ista snaga koja je dovela do stvaranja arapskih republika dovodi i do svrgavanja vlasti, a riječ je o revolucionarnom nacionalizmu. Predsjednici su na tragu revolucionarnog nacionalizma stavljali naglasak na kolektivizam te kontrolu medija i gospodarstva, a vanjska politika bila je usmjerena na stvaranje percepcije o sukobu sa zapadnim imperijalističkim silama. Karizmatični lideri postajali bi sve autoritarniji i

⁴³ TAYLOR, *Military Responses* 160.

⁴⁴ TAYLOR, *Military Responses* 169.-170.

⁴⁵ TAYLOR, *Military Responses* 163.

⁴⁶ (<https://www.britannica.com/event/Arab-Spring>) pristupljeno 31.8.2019.

⁴⁷ BLITZ, *The Arab Spring*, 5.

⁴⁸ BLITZ, *The Arab Spring*, 10.

⁴⁹ BLITZ, *The Arab Spring*, 14.

⁵⁰ STOTTLEMYRE, STOTTLEMYRE. *Crisis Mapping*, 2.

potkopavali bi vladavinu zakona. Navodi i da su monarsi bili politički inkluzivniji, imali su suradljivu vanjsku politiku i osiguravali su prava na privatno vlasništvo. Kraljevi su sklapali savezništva s plemenskim liderima, trgovcima i drugim elitama, a republike su proglašavale elite izdajnicima.⁵¹ Ipak, ne može se reći da Gadafi nije sklapao saveze s plemenskim liderima i uspješno se održavao na vlasti više od 40 godina. Također, autokracija lidera arapskih republika nije nešto po čemu se razlikuju od monarha. Tome svjedoče i primjeri masovnih smaknuća nepodobnika u Saudijskoj Arabiji.⁵² Na tragu ranije spomenutih sukoba arapskih republika sa Zapadom, neki autori tvrde da je zapravo Arapsko proljeće potaknuto od strane SAD-a.⁵³ Arapsko proljeće u Libiji ima svoje specifičnosti. Dok su u Tunisu i Egiptu prosvjedi započeli u glavnim gradovima, u Libiji su se prvotno javili u Bengaziju, gdje je vojska ubrzo dezertirala.⁵⁴ Za razliku od Egipta i Tunisa gdje su postojale političke stranke, trgovačke unije, islamističke organizacije poput Al Kaide u islamskom Magrebu i Muslimanskog bratstva, u Libiji zbog nedostatka takvih organizacija civilno društvo nije postojalo. Specifičnost Libije je i nepostojanje snažne vojske kao oslonca vlasti. Ključna je razlika i što je Libija, kao i Jemen, za razliku od Egipta, Sirije i Tunisa, plemensko društvo.⁵⁵

Važnija plemena i njihov odnos prema Gadafijevom režimu 2011. godine

Libija je u drugoj polovini 20 stoljeća doživjela snažnu urbanizaciju. Udio urbanog stanovništva porastao je od 1964. do 1995. sa 45 na 85 posto. Međutim, nije došlo do nestanka plemenskog sustava. Naprotiv, plemenski se mentalitet preselio u gradove. Tako je došlo do svojevrsne ruralizacije gradova. Procjenjuje se da oko 90 posto Libijaca ima

⁵¹ (<http://chicagopolicyreview.org/2016/05/05/how-republics-fell-and-monarchies-survived-the-arab-spring/>) pristupljeno 31.8.2019.

⁵² (<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/04/saudi-arabia-37-put-to-death-in-shocking-execution-spree/>)

⁵³ (<https://dissentvoice.org/2015/10/the-arab-spring-made-in-the-usa/>) pristupljeno 31.8.2019.

⁵⁴ SCHNELZER, *Libya in the Arab Spring*, 39.

⁵⁵ ST JOHN, *Libyan Myths and Realities*, 4.

plemensku pripadnost, a svega 10 posto, uglavnom urbanog stanovništva sjevernih gradova, nema.⁵⁶ Posljednji popis stanovništva održan je 2006. i tada je utvrđeno da Libija ima 5,34 milijuna stanovnika.⁵⁷ Golema većina zemlje pripada sunitskom islamu i melikijskom mezhebu⁵⁸, ali ima i izuzetaka, primjerice Berbera sa prostora Nafuse koji pripadaju ibadijskom mezhebu.⁵⁹ ⁶⁰Iako je Libija relativno homogena po pitanju vjere, etnički je vrlo raznolika. Uz arapska plemena, prisutne su i druge skupine.

Važnija plemena Tripolitanije

Najveće pleme u Tripolitaniji zove se **Varfala**. Broji oko milijun pripadnika. U razdoblju od 1975. do 1993. u savezu sa plemenom Gadafa uspostavili su hegemoniju u regiji. Skupina vojnih dužnosnika iz ovog plemena pokušala je 1993. svrgnuti Gadafija, što je izazvalo odmazdu. Unatoč tome, čini se da je lojalnost Gadafiju ostala golema. Tako je grad koji je smatram središtem ovog plemena – Bani Valid,⁶¹ uz Sirtu bio zadnje uporište Gadafija.⁶² Takva se lojalnost starome režimu odrazila na kasniji status ovoga plemena na način da su bili marginalizirani, a lokalne vlasti u Bani Validu dugo su oklijevale prihvatiti bilo kakvu postgadafijevsu vlast. Ipak, nisu svi pripadnici plemena Varfala bili na strani Gadafija, što ne čudi obzirom na brojnost plemena. Tako su neki predstavnici Varfala sa istoka zemlje, dakle izvan matičnog područja, izrazili potporu pobunjenicima.⁶³

Pleme iz kojega je potjecao Gadafi naziva se **Gadafa**. Bili su prisutni u Bengaziju i Tripoliju, a daleko najviše na prostoru Sirte, ali i Sabhe u Fezanu. Prije dolaska Gadafija na vlast nisu bili važan faktor, djelomice i zbog njihove malobrojnosti. Tijekom Gadafijeve ere pleme je imalo izniman značaj⁶⁴ Sirta, grad od središnje važnosti plemena Gadafa,⁶⁵ bio je posljednje uporište lojalista u ratu 2011. godine.⁶⁶

⁵⁶ BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 7.

⁵⁷ ATTWAIRI „Contribution of Population Growth to the Libyan Rapid Urbanisation“, 7.

⁵⁸ SCHNELZER, *Libya in the Arab Spring*, 47.

⁵⁹ SCHNELZER, *Libya in the Arab Spring*, 49.-50.

⁶⁰ Mezhebi su vjerske škole u islamu

⁶¹ BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 12

⁶² (<https://www.theguardian.com/world/2011/oct/17/libyan-rebels-capture-bani-walid>) pristupljeno 31.8.2019.

⁶³ BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 12.-13.

⁶⁴ BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 13.-14.

⁶⁵ (<https://www.theguardian.com/world/2011/oct/06/gaddafi-sirte-libya-final-battle>) pristupljeno 31.8.2019.

⁶⁶ (<https://www.theguardian.com/world/2011/oct/06/gaddafi-sirte-libya-final-battle>) pristupljeno 31.8.2019.

Još jedno značajno pleme Tripolitanije je **Zintan**. Žive na prostoru Nafuse, 150 kilometara jugozapadno od Tripolija.⁶⁷ Pleme poznato po tzv. Zintan brigadi ili miliciji koja je dala velik doprinos rušenju Gadafija u ratu 2011. godine.⁶⁸ Zintan osobito dobiva na značaju nakon pada Gadafija.⁶⁹

Misrata je lučki grad koji broji 300 tisuća stanovnika s elitom naslijeđenom od vremena osmanske vladavine. Ponekada se koristi izraz pleme Misrata, ali to nije točno. Misrata se zapravo ne može smatrati plemenom, ali može se govoriti o pripadnosti određenom kolektivitetu. Većina elite okrenula se protiv Gadafija.⁷⁰ Grad je kao jedno od najvažnijih pobunjeničkih uporišta tijekom rata poznat po opsadi od strane lojalističkih snaga.⁷¹ Nakon pada Gadafija ovaj grad postaje važno političko i vojno središte.⁷²

Preciznih podataka o etničkom sastavu Libije nema, ali se procjenjuje da **Berberi** (postoji i naziv **Amazig**) čine između tri i pet posto stanovništva zemlje. Oni imaju vlastiti jezik i pismo, ali njihova uporaba u javnom prostoru bila je zabranjena u vrijeme Gadafija. Zbog te diskriminacije odigrali su ključnu ulogu u pobuni protiv režima 2011. godine.⁷³ Naseljavaju primarno zapad zemlje blizu granice s Tunisom i Alžirom. Preciznije, žive na prostoru Djebel Nafusa, kao i u grdovima Zuvara, Gadames, Sokna, Avgila, Jalu i Al Fokana.⁷⁴

Važnu ulogu u Gadafijevoj eri imala su i plemena **Varšafana** i **Tarhuna**.⁷⁵ Pleme Varšafana živi u okolici Tripolija.⁷⁶ Pleme Tarhuna čini visok udio urbanog stanovništva Tripolija, navodno i do jednu trećinu stanovništva grada, što bi značilo da broje oko 350 tisuća pripadnika.⁷⁷ Pleme **Mašašija** tradicionalno je bilo nomadsko ali je Gadafijeva vlast velik dio pripadnika ovoga plemena naselila na prostor Nafuse što je dovelo do tenzija sa Zintanom.⁷⁸ Ostali su lojalni Gadafiju.⁷⁹ Zbog toga je oko 10 tisuća pripadnika ovog plemena

⁶⁷ BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 14.

⁶⁸ (<https://www.refworld.org/docid/52ce9f514.html>) pristupljeno 1.9.2019.

⁶⁹ BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 14.-15.

⁷⁰ BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 21.

⁷¹ (<https://www.bbc.com/news/world-africa-13118724>) pristupljeno 1.9.2019.

⁷² BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 21.

⁷³ SCHNELZER, *Libya in the Arab Spring*, 49.-50.

⁷⁴ (https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/777959/Libya_-_Ethnic_Groups_-_CPIN_-_v3.0_February_2019_.pdf) str. 25., pristupljeno 31.8.2019.

⁷⁵ BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 11.

⁷⁶ (<https://www.dw.com/en/bloody-tribal-fighting-at-the-gates-of-tripoli/a-17410142>) pristupljeno 1.9.2019.

⁷⁷ (<https://worldview.stratfor.com/article/special-report-libyas-tribal-dynamics>) pristupljeno 1.9.2019.

⁷⁸ (https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/777959/Libya_-_Ethnic_Groups_-_CPIN_-_v3.0_February_2019_.pdf) str. 27.-28., pristupljeno 1.9.2019.

⁷⁹ BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 48.

bilo prognozirano sa prostora Nafuse, a njihova imovina bila je pljačkana i uništavana.⁸⁰ Navodi se da je sjedište ovoga plemena grad Šgega, oko 150 kilometara južno od Tripolija.⁸¹ Progone doživljava i pleme **Taverga**. Riječ je o potomcima robova koji su doseljeni iz subsaharske Afrike rijekom 18. i 19. stoljeća u istoimeni grad 250. kilometara istočno od Tripolija,⁸² između Misrate i Sirte.⁸³ Grad je korišten kao Gadafijeva baza u vrijeme opsade Misrate. Čitava populacija grada Taverge protjerana je sredinom kolovoza 2011., što se tumači kao osveta za potporu Gadafiju, a postoje i izvješća o ubijanjima i mučenjima. Stanovništvo je nakon toga živjelo u izbjeglištvu u raznim izbjegličkim kampovima i privatnim smještajima diljem Libije⁸⁴

Važnija plemena Kirenaike

Plemena Kirenaike mogu se ugrubo podijeliti u dvije skupine. Jedna skupina naziva se Sa'da i odnosi se na novije arapske doseljenike, a druga se naziva Marbtin i riječ je o potomcima iz vremena ranijih arapskih upada.⁸⁵

Pleme **Al-Abaidat** jedno je od najsnažnijih plemena u Kirenaici. Riječ je o dominantnom plemenu iz skupine Sa'da. U Libiju su se doselili tijekom 18. stoljeća Bili su zaštitnici vjerskog reda Sanusija, te zaduženi za sigurnost u osmanskom periodu, a bili su snažno zastupljeni u vojsci i u vremenu Idrisa i Gadafija. Unatoč dobrom položaju u vrijeme Gadafija, mnogi su dezertirali i generalno se smatra da pleme nije poduprlo Gadafija 2011. godine.⁸⁶

Pleme **Al-Avakir** bilo je utjecajno u vrijeme kralja Idrisa, ali Gadafi im je uvelike oduzeo moć. Žive u gradu Al Bajdi⁸⁷ te južno i zapadno od Bengazija.⁸⁸

Pleme **Zuvaja** rasprostire se u cijeloj Kirenaici – od Sidranskog zaljeva do oaze Kufre. Zauzeli su prostor Kufre, a riječ je o pograničnom području strateški važnom zbog dodira s Egiptom, Čadom i Sudanom. U vrijeme prosvjeda 2011 jedan od njihovih lidera zaprijetio je

⁸⁰ (<https://dfat.gov.au/about-us/publications/Documents/country-information-report-libya.pdf>) str. 22.-23., pristupljeno 1.9.2019.

⁸¹ (<https://www.bbc.com/news/world-africa-18474834>) pristupljeno 1.9.2019.

⁸² (<https://dfat.gov.au/about-us/publications/Documents/country-information-report-libya.pdf>) str.20., pristupljeno 1.9.2019.

⁸³ BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 48.

⁸⁴ (<https://dfat.gov.au/about-us/publications/Documents/country-information-report-libya.pdf>) str.20., pristupljeno 1.9.2019.

⁸⁵ BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 15.

⁸⁶ BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 16.

⁸⁷ (<https://worldview.stratfor.com/article/special-report-libyas-tribal-dynamics>) pristupljeno 1.9.2019.

⁸⁸ BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 16.

Gadafiju prekidanjem dotoka nafte u slučaju nastavka nasilja prema prosvjednicima. Tradicionalno su u lošim odnosima s narodom Tebu.⁸⁹

Važnija plemena Fezana

Pleme **Avlad Sulejman** dominiralo je u Fezanu u od vremena Osmanlija do vremena kralja Idrisa. U vrijeme Gadafija gubili su na značaju u korist plemena Gadafa i Magarha.⁹⁰ Smatra se da su se priključili pobunjenicima, ali tek krajem rata, nastojeći preuzeti značaj koji je ranije imalo pleme Gadafa.⁹¹

Pleme **Magarha** prije Gadafija bilo je marginalizirano, ali u Gadafijevoj eri uvelike dobiva na značaju. Mnogi su pripadnici ovoga plemena obnašali važne dužnosti u sigurnosnom sustavu. Uz pomoć plemena Gadafa uspostavili su hegemoniju u Fezanu. Tradicionalno sjedište bio im je grad Brak al-Šati. Do kraja rata ostali su lojalni Gadafiju.⁹²

Tebu je ime naroda koji živi na jugu Libije i sjeveru Čada. Riječ je o autohtonom crnačkom i nearapskom stanovništvu. Prisutni su u gradovima Sabhi i Kufri.⁹³ Sedamdesetih godina Gadafi je podijelio trideset tisuća državljanstava pripadnicima ovoga naroda. Godine 2008. namjeravao je početi oduzimati državljanstva Tebuima iz Kufre, što je izazvalo prosvjede. Tijekom rata protiv Gadafija zauzeli su pobunjeničku stranu.⁹⁴

Još jedan značajan nearapski narod u Libiji su **Tuarezi**. Govore dijalektom srodnom berberskome. Žive na jugozapadu zemlje – u Gradu Gatu i Gadamesu uz granicu s Nigerom i Malijem, a žive i s druge strane granice. Zbog pada karavanske trgovine došlo je do osiromašivanja pa su mnogi Tuarezi iz susjednih zemalja služili Gadafijevu vojsku i tako stekli državljanstva.⁹⁵ Neki su se bavili i krijumčarenjem. Tuarezi su, za razliku od Tebua, bili lojalni Gadafiju tijekom rata.⁹⁶ Za Tuarege i Tebue karakteristična je matrilinearnost.^{97 98}

⁸⁹ BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 17.

⁹⁰ BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 18.

⁹¹ (<https://www.opendemocracy.net/en/north-africa-west-asia/libya-fezzan-egoism-and-danger-of-self-interest/>) pristupljeno 1.9.2019.

⁹² BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 19

⁹³ BEN LAMA, *The Tribal Structure*, 19.

⁹⁴ MANAL, . *Matriarchal and Tribal Identity*,3.

⁹⁵ SCHNELZER, *Libya in the Arab Spring*, 50.

⁹⁶ MANAL, . *Matriarchal and Tribal Identity*,3.

⁹⁷ Matrilinearnost predstavlja nasljeđivanje obiteljskog i plemenskog ideniteta po majčinoj liniji

⁹⁸ MANAL, . *Matriarchal and Tribal Identity*,2.

Pleme **Gadafa**, kao što je navedeno, prisutno je i u Tripolitani i u Fezanu. S obzirom na to da je pleme Gadafa obrađeno u kategoriji važnijih plemena Tripolitaije, nije ponovo navođeno u kategoriji važnijih plemena Fezana.

Tijek Građanskog rata u Libiji 2011. godine

U Bengaziju su tijekom 15. veljače 2011. izbili prosvjedi koji su se u sljedeća tri dana proširili na cijeli istok zemlje, kao i na Tripoli. Gadafi je od početka tvrdio da se protiv njega bore strani agitatori i teroristi.⁹⁹ Važan događaj koji se dogodio 15. veljače bilo je uhićenje odvjetnika Fathija Terbila u Bengaziju, koji je poznat po zastupanju obitelji žrtava pokolja u zatvoru Abu Salim u Tripoliju 1996 kada su stražari ubili oko 1200 zatvorenika. On je u tom pokolju izgubio neke članove obitelji, uključujući brata. Prosvjed na zapadu zemlje izbio je u Zintanu i Jadu, gdje je spaljen veliki poster s likom Gadafija.^{100,101} Veliki prosvjedi izbili su i u Misrati 20. veljače., a dva dana kasnije Gadafi je održao svoj čuveni govor o tome kako Libiju treba očistiti kuću po kuću, a pobunjenike je nazvao štakorima. Mnogi libijski veleposlanici dali su ostavke, među njima i oni iz Egipta, SAD-a i Francuske. Sankcije od strane UN-a izglasovane su 26. veljače. Dva dana kasnije osnovana je privremena vlada u Bengaziju,¹⁰² gdje je Gadafi izgubio kontrolu već oko 21. veljače.¹⁰³ Gadafijev je režim neuspješno nastojao cenzurirati facebook i twitter pomoću kojih su pobunjenici komunicirali.¹⁰⁴ Pobunjenici su nakon zauzimanja gradova osnivali narodne odbore kao tijela lokalne samouprave.¹⁰⁵ U Bengaziju je vojska relativno brzo dezertirala.¹⁰⁶

Općenito, dezertiranje vojske bilo je koncentrirano na istoku zemlje.¹⁰⁷ Vojni odbor NTC-a osnovan je tijekom 2. ožujka 2011. i bio je predvođen časnicima koji su dezertirali. Nakon što je Gadafi osigurao Tripoli, spremao je u ofenzivu na istoku i zapadu. Kao lideri pobunjeničke vojske nametnuli su se Sulejman Mahmud iz Tobruka i general Junis,¹⁰⁸ također s istoka.¹⁰⁹ Početkom ožujka Gadafi je pokrenuo ofenzive na Misratu i Zaviju na zapadu, kao i

⁹⁹TAYLOR, *Military Responses* 143.-144.

¹⁰⁰ TAYLOR, *Military Responses* 147.

¹⁰¹ Jadu je Berberski grad u području Nafuse - (<https://alshahidwitness.com/autonomy-right-amazigh-minority-fights-rebirth-amid-libyan-chaos/>) pristupljeno 1.9.2019.

¹⁰² TAYLOR, *Military Responses* 150.-152.

¹⁰³ (<http://www.afrol.com/articles/37381>) pristupljeno 1.9.2019.

¹⁰⁴ ST JOHN, *Libyan Myths and Realitie*, 6.

¹⁰⁵ ST JOHN, *Libyan Myths and Realitie*, 9.-10.

¹⁰⁶ SCHNELZER, *Libya in the Arab Spring*, 39.

¹⁰⁷ CORDESMAN, VARUN, *The Libyan Uprising*, 21.

¹⁰⁸ TAYLOR, *Military Responses* 153.-154

¹⁰⁹ (<https://www.theguardian.com/world/2011/jul/31/abdel-fatah-younis-obituary>) pristupljeno 1.9.2019.

na Bregu i Ras Lanuf na istoku. U napadu su korišteni i zrakoplovi. Do sredine ožujka na istoku je zauzet Ras Lanuf, a na zapadu Zavija. Pobunjenicima je manjkalo oružja, a nakon Ras Lanufa lojalisti su zauzeli i Bregu. Do 17 ožujka lojalisti su bili spremni napasti Bengazi, a tada je Vijeće sigurnosti UN-a odobrilo je uvođenje zone zabranjenog letenja. NATO je 20 ožujka počeo zračne napade na Libiju, koristeći i rakete tomahawk. Zbog bombardiranja lojalisti su se povukli i pobunjenici su ponovo zauzeli Ras Lanuf i Bregu.¹¹⁰

Intervencija NATO-a u Libiji smatrana je provođenjem odredbe rezolucije Vijeća sigurnosti koja govori o korištenju svih potrebnih mjera za zaštitu civila. Američki predsjednik Obama više je puta pozivao Gadafija da side s vlasti. Uključile su se i još neke zemlje, osobito Britanija i Francuska. Važan partner bila je i Kanada. Intervencija je obuhvaćala i embargo na oružje te zabranu leta. NATO je službeno preuzeo inicijativu nad misijom pod imenom Ujedinjeni zaštitnik (eng. *Operation Unified Protector*) 31. ožujka, a na čelu je bio kanadski general Charles Bouchard. Do travnja koalijske su snage uključile 195 zrakoplova i 18 brodova. Do kraja svibnja u misiji su sudjelovale Belgija, Bugarska, Danska, Francuska, Kanada, Italija, Nizozemska, Norveška, Grčka, Rumunjska, Turska, Španjolska, Britanija i SAD.¹¹¹ Glavni tajnik NATO pakta general Andreas Foght Ramussen 6. lipnja je izjavio da je NATO uništio gotovo 1800 vojnih ciljeva, uključujući i stotinu zapovjednih stožera, 700 arsenala streljiva, gotovo 500 tenkova, oklopnih transportera i raketnih bacača koje je Gadafi, kako kaže, koristio protiv naroda.¹¹² NATO je osobito ciljao elitne postrojbe, primjerice Kamisovu brigadu koja je brojala između 4 i 5 tisuća pripadnika. Početkom pobune Gadafijeva vojska imala je oko 50 tisuća pripadnika, ali polovinu od toga činili su loše obučeni ročnici. Paravojna organizacija Narodne milicije, koja je brojala 40 tisuća pripadnika, bila je autonomna. Postoje navodi o stranim plaćenicima, primjerice Tuarezima iz Malija i Nigera, kao i boraca Polisarija uz navodnu potporu Alžira, ali teško je govoriti o brojevima.¹¹³

Pobunjenici su imali problem s nedostatkom vojno školovanih kadrova. To se očitovalo i tako što pobunjenici mnogim zarobljenim oružjem nisu znali rukovati. Korištenje lakog oružja može biti dovoljno u urbanoj borbi, ali na otvorenome može imati kobne posljedice. Većina oružja koje je pristizalo preko Tunisa bilo je upravo lako naoružanje. Lanac zapovijedanja bio je u raspadu, a postojala su i rivalstva unutar vodstva. Za generala Haftara kružile su priče da je agent CIA-e, a Junisu mnogi nisu vjerovali zbog veza s Gadafijem u predratnom razdoblju. Junis je i kritizirao NATO, navodeći da je razočaran zbog

¹¹⁰ TAYLOR, *Military Responses* 154.-157.

¹¹¹ CORDESMAN, VARUN, *The Libyan Uprising*, 47.

¹¹² CORDESMAN, VARUN, *The Libyan Uprising*, 18.

¹¹³ CORDESMAN, VARUN, *The Libyan Uprising*, 21.-23.

sporog zapovjednog lanca zbog kojega nisu uspjeli zaštititi civile. U kampovima za obuku često je vladala nedisciplina, a nedostajalo je i uniformi, zbog čega su pobunjenici često ratovali u civilnoj odjeći. Istočni Libijci u velikoj su se mjeri priključili pobuni, dok su na zapadu Berberi bili glavna pobunjenička snaga. Među pobunjenicima bilo je i džihadista, uključujući i neke veterane sukoba u Iraku, Afganistanu i Pakistanu. Smatra se da je najveća salafistička skupina bila LIFG (eng. *Libyan Islamic Fighting Group*).¹¹⁴

Početkom svibnja na sastanku 22-člane kontaktne skupine za Libiju predstavnici NTC-a iznijeli su plan demokratizacije. Navodili su da bi trebalo primijeniti taktiku pridobivanja elite, kako se ne bi dogodio irački scenarij gdje je uklanjanje desetaka tisuća službenika dovelo do kasnijih pobuna. Zahtijevali su održavanje lokalnih izbora pod nadzorom UN-a nakon skorašnjeg odlaska Gadafiya. Trebalo je imenovati i predstavništvo za sastavljanje novog ustava. Bio je u tijeku rad na nacrtu ustava, u čemu su sudjelovali politolozi sa bengazijskog sveučilišta koji su ranije radili na reformama koje je inicirao Saif Al Islam Gadafi. Nakon uvođenja novog ustava, predviđeni su parlamentarni izbori.¹¹⁵ Pobunjeničke snage sredinom kolovoza krenule su snažnu ofenzivu na prostoru Tripolitanije. Zauzimanjem Zaviye 14. kolovoza prekinuta je priobalna cestovna veza Tripolija i tuniške granice.¹¹⁶ Do kraja srpnja Gadafi je kontrolirao tradicionalna uporišta – Tripoli, Sirtu, Sabhu i Bani Valid. Pobunjenici su ušli u Tripoli 20., a 23. kolovoza zauzimanju Gadafijevo utvrđenje Bab Al Azizija. Fezan je mnogo dulje ostao pod kontrolom lojalista. Veći dio Sabhe zauzet je od pobunjenika tek 21. rujna. Nakon šestotjedne opsade, 17. listopada pobunjenici su zauzeli Bani Valid, a Sirtu zauzimaju 20. listopada, gdje Gadafi biva ubijen.¹¹⁷

Gadafi je imao NATO za neprijatelja. S druge strane, ruski državnik Vladimir Putin kritizirao je NATO-vu vojnu intervenciju u Libiji, usporedivši ju s Križarskim ratovima. Kazao je da nedemokratičnost libijskog režima nije dovoljan razlog za intervenciju¹¹⁸ Unatoč tim riječima, Rusija nije blokirala američku rezoluciju o zoni neletenja, baš kao niti Kina.¹¹⁹ Dakle, niti Rusija niti Kina nisu stale u obranu Gadafiya.

¹¹⁴ CORDESMAN, VARUN, *The Libyan Uprising*, 38.-46..

¹¹⁵ ST JOHN, *Libyan Myths and Realitie*, 10.

¹¹⁶ (<https://www.reuters.com/article/us-libya-events/timeline-libyas-uprising-against-muammar-gaddafi-idUSTRE77K2QH20110822>) pristupljeno 1.9.2019.

¹¹⁷ TAYLOR, *Military Responses* 158.

¹¹⁸ (<https://www.reuters.com/article/us-libya-russia/putin-likens-u-n-libya-resolution-to-crusades-idUSTRE72K3JR20110321>) pristupljeno 1.9.2019.

¹¹⁹ (<https://www.theguardian.com/world/2011/mar/18/libya-no-fly-resolution-split>) pristupljeno 1.9.2019.

Poslijeratna kriza i izbijanje novog građanskog rata

Vakuum na vlasti koji je nastao Gadafijevom smrću ispunjavale su brojne rivalske milicije.¹²⁰ Vlast je službeno imala prijelazna vlada – NTC, ali deseci bivših pobunjeničkih milicija odbilo se razoružati. Na istoku su se javljali mnogi federalisti koji su zahtijevali visok stupanj regionalne autonomije, u gradovima koji su bili lojalni Gadafiju javljao se otpor novoj vlasti, a prijetnju su predstavljali i džihadisti. Novi parlamentarni izbori održani su 7. srpnja 2012., a odaziv registriranih birača iznosio je otprilike 65 posto. Međunarodni promatrači ustvrdili su da su izbori prošli relativno mirno i bez većih optužbi za izborne prijevare.¹²¹ Na izborima je uz vrlo malu razliku pobijedila labava sekularna koalicija NFA (eng. *National Force Alliance*), osvojivši 64 zastupničkih mjesta. Islamisti – Muslimansko bratstvo i selefije osvojili su 61 mjesto. Parlament je imao ukupno 200 zastupnika. Islamisti su uz pomoć saveza s nekim neovisnim kandidatima uspjeli nametnuti zakon koji je zabranjivao bivšim službenicima iz vremena Gadafija da sudjeluju u politici.¹²²

Poslijeratna Libija ostala je duboko podijeljena na lojaliste i pobunjenike/revolucionare. Pojam revolucionar u javnom diskursu imao je pozitivno značenje, a lojalisti su bili izloženi krivnji. Mnoge milicije ponašale su se kao države u državi i upravo su one imale vojnu vlast u zemlji. Razlozi odbijanja razoružavanja su višestruki. Kontrolom resursa mogli su zarađivati novac, a u kaotičnim okolnostima razoružavanje može značiti izloženost i nemogućnost samoobrane. Milicije su bile ozbiljna smetnja funkcioniranju vlade i nerijetko su zauzimali vladine zgrade i vršili pritisak na političare.¹²³

U veljači 2014. došlo je do formiranja takozvanog Veljačkog odbora (eng. *February Committee* – FC). Riječ je o tijelu sastavljenom od uglednika iz redova parlamenta, ali i izvan njega. Ovo je tijelo predložilo stvaranje Predstavničkog doma (eng. *House of Representative* – dalje: HoR) od 200 zastupnika. Da bi to bilo moguće bilo je potrebno dvotrećinskom većinom u saboru izglasovati ustavni amandman. Dvotrećinsku većina značila je 124 člana, a na glasovanju je potporu amandmanu dao 121 član, iako su naknadno još trojica članova izrazili podršku. Unatoč protivljenju islamista, 30. ožujka donesen je izborni zakon za HoR. Na novim parlamentarnim izborima koji su održani u lipnju islamisti su osvojili manje od 30 mjesta. Unatoč ustavnoj obvezi da zasjeda u Bengaziju, HoR se premjestio u Tobruk,

¹²⁰ FRAIHAT *Unfinished Revolutions*. 23.

¹²¹ SMITH, *Libya's General Assembly election*, 1.-3.

¹²² (<https://www.wilsoncenter.org/article/libyas-islamists-who-they-are-and-what-they-want>) pristupljeno 1.9.2019.

¹²³ FRAIHAT *Unfinished Revolutions*. 24.-30..

vjerojatno kako bi izbjegli pritisak islamističkih milicija koje su bile prisutne u Bengaziju. Islamistički političar Nuri Abu Sahiman odbio je prdati mjesto novom predsjedniku HoR-a, osim ako ne zasjedaju u Bengaziju. Povrh toga, islamisti su HoR-u osporavali imenovanje Abdela al Nazurija za čelnika vojske jer je bio povezan s antiislamističkim generalom Haftarom. Vrhovni je sud procijenio da je uvođenje amandmana bilo protuustavno, obzirom na nepostojanje dvotrećinske većine prilikom izglasavanja. Islamisti su zaključili da je prijašnji parlament jedini legitiman, a iz Tobruka su poručili da je odluka suda donesena pod pritiskom islamističkih milicija.¹²⁴ Na taj način u Libiji je došlo do stvaranja dvaju vlada koje tvrde da imaju legitimitet. General Haftar pokrenuo je 16. svibnja operaciju pod nazivom Dostojanstvo (eng. *Dignity*), s ciljem borbe protiv islamista. Taj se događaj smatra početkom novog građanskog rata. Dva dana kasnije priključile su mu se milicije iz Zintana. Islamisti, uz pomoć milicija iz Misrate pokreću operaciju Libijska zora (Libya Dawn).¹²⁵ Libija je tako ušla u novi građanski rat.

Zaključak

Građanski rat u Libiji 2011. godine iznimno je složen sukob. Složenost proizlazi iz kompleksne plemenske strukture. Gadafi je tvrdio da su pobunjenici zapravo strani plaćenici i teroristi. S druge strane, sa Zapada su se mogle čuti teze o Gadafiju koji ratuje protiv vlastitog naroda uz pomoć profesionalne vojske i stranih plaćenika. Prema meni dostupnim informacijama, niti jedna od teza nije potpuno točna. Građanski rat u Libiji bio je primarno rat između progadadijevski i protugadafijevski nastrojenih plemena, pri čemu valja uzeti u obzir da je lojalnost ili protivljenje Gadafiju vrlo teško mjerljiva kategorija. Kako se čini, Kirenaika je dominantno bila suprotstavljena Gadafiju, što je vidljivo i po masovnim dezertiranjima tamošnjih vojnika. S druge strane, čini se da je Fezan je većim dijelom podupirao Gadafija, obzirom da značajnih pobunjeničkih postrojbi na teritoriju te regije nema do konca rata. Tripolitanija je, izgleda, bila podjeljena. Tako su primjerice Berberi, stanovnici Misrate i Zintana bili mahom protiv Gadafija, dok su neka druga plemena, kao što su Varšafana, Varfala, Mašašija i Taverga ostala lojalna Gadafiju. Na koncu, u korist pobunjenika presudila je NATO intervencija. S obzirom da je pobunjenička strana od početka bila nejedinstvena,

¹²⁴ (<http://constitutionnet.org/news/caught-between-law-and-politics-judicial-review-constitutional-amendments-libya>) pristupljeno 1.9.2019.

¹²⁵ (<https://www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docman-files/Lybia%20A%20Short%20Guide%20to%20the%20Conflict.pdf>) pristupljeno 1.9.2019.

nakon pada Gadafija nije došlo do uspostave stabilne vlasti. Kao posljedica toga dolazi do izbijanja novog rata.

Literatura

ABD AL-AZIZ NAJEM, Faraj. *Tribe, Islam and State in Libya; analytical study of the roots of the Libyan tribal society and interaction up to the Qaramänli rule (1711-1835)*. Doktorska disertacija. London: University of Westminster, 2004.

AL GADAFI, Muamar. *Zelena knjiga*. Beograd: Narodni biro Socijalističke Narodne Libijske Arapske Džamahirije, 1989.

ATTWAIRI, Almokhtar. „Contribution of Population Growth to the Libyan Rapid Urbanisation“. *University of Zawia Bulletin* 2017./vol. 3: 159.-170.

BEN LAMMA, Mohamed. *The Tribal Structure in Libya: Factor for fragmentation or cohesion?*. Fondation pour la recherche stratégique, 2017. (<https://www.frstrategie.org/web/documents/programmes/observatoire-du-monde-arabo-musulman-et-du-sahel/publications/en/14.pdf>) pristupljeno 30.8. 2019.

BLITZ, Dan. *The Arab Spring: A parsimonious explanation of recent contentious politics*. Magistarski rad. Nijmegen: Radboud University Nijmegen, 2014

CORDESMAN, Anthony H, VARUN, Vira. *The Libyan Uprising: an Uncertain Trajectory*. Washington, D.C: Centre for Strategic & International Studies, 2011.

FRAIHAT, Ibrahim. *Unfinished Revolutions. Yemen, Libya, and Tunisia after the Arab Spring*. New Haven i London: Yale University press, 2016.

HILSUM, Lindsey. *Sandstorm: Libya int he time of revolution*. PDF verzija. New York: Penguin Group, 2012.

MANAL, Taha. *Matriarchal and Tribal Identity, Community Resilience, and Vulnerability in South Libya*. Washington, DC: United States Institute of Peace, 2017.

OLIVERI, Enrica. *Libya before and after Gaddafi. An International Law Analysis*. Magistarski rad. Venecija: Università Ca' Foscari Venezia, 2012.

SMITH, Ben. *Libya's General Assembly election 2012*. London: House of Commons Library, 2012.

ST JOHN, Bruce. *Libyan Myths and Realities*. Copenhagen: Royal Danish Defence College, 2011.

STOTTLEMYRE, Steve, STOTTLEMYRE, Sonia. „Crisis Mapping Intelligence Information During the Libyan Civil War: An Exploratory Case Study.“. *Policy & Internet* 2012./vol.4: 24.-39.

SCHNELZER, Nadine. *Libya in the Arab Spring: The Constitutional Discourse since the Fall of Gaddafi*. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden, 2016.

TAYLOR., William C. *Military Responses to the Arab Uprisings and the Future of Civil-Military Relations in the Middle East. Analysis from Egypt, Tunisia, Libya, and Syria*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.

WARNOCK, Timothy. *Short of War. Major USAF Contingency Operations 1947-1997*. Air Force History and Museums, 2000. (<https://media.defense.gov/2010/Oct/27/2001330212/-1/-1/0/AFD-101027-044.pdf>) pristupljeno 31.8.2019.

Internetski izvori

'Autonomy is a right': Amazigh minority fights for rebirth amid Libyan chaos (<https://alshahidwitness.com/autonomy-right-amazigh-minority-fights-rebirth-amid-libyan-chaos/>)

Arab Spring: PRO-DEMOCRACY PROTESTS (<https://www.britannica.com/event/Arab-Spring>) pristupljeno 31.8.2019.

Bloody tribal fighting at the gates of Tripoli (<https://www.dw.com/en/bloody-tribal-fighting-at-the-gates-of-tripoli/a-17410142>) pristupljeno 1.9.2019.

Country Policy and Information Note. Libya: Ethnic minority groups (https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/777959/Libya_-_Ethnic_Groups_-_CPIN_-_v3.0__February_2019_.pdf) pristupljeno 31.8.2019.

DFAT country information report. Libya (<https://dfat.gov.au/about-us/publications/Documents/country-information-report-libya.pdf>) pristupljeno 1.9.2019.

East Libya liberated: "Now we take Tripoli" (<http://www.afrol.com/articles/37381>) pristupljeno 1.9.2019.

Gaddafi's last stronghold, the city of Sirte, becomes Libya's final battle (<https://www.theguardian.com/world/2011/oct/06/gaddafi-sirte-libya-final-battle>) pristupljeno 31.8.2019.

Gaddafi stronghold Bani Walid falls
(<https://www.theguardian.com/world/2011/oct/17/libyan-rebels-capture-bani-walid>)
pristupljeno 31.8.2019.

Gen Abdel Fatah Younis obituary (<https://www.theguardian.com/world/2011/jul/31/abdel-fatah-younis-obituary>) pristupljeno 1.9.2019.

How Republics Fell and Monarchies Survived the Arab Spring. Arvind Ilamaram
(<http://chicagopolicyreview.org/2016/05/05/how-republics-fell-and-monarchies-survived-the-arab-spring/>) pristupljeno 31.8.2019.

Libya no-fly resolution reveals global split in UN
(<https://www.theguardian.com/world/2011/mar/18/libya-no-fly-resolution-split>) pristupljeno 1.9.2019.

Libya, the Fezzan, egoism and the danger of self-interest
(<https://www.opendemocracy.net/en/north-africa-west-asia/libya-fezzan-egoism-and-danger-of-self-interest/>) pristupljeno 1.9.2019.

Libya: The Zintan brigade, including areas of operation and its relationship with the government; whether it is involved in instances of human rights abuses
(<https://www.refworld.org/docid/52ce9f514.html>) pristupljeno 1.9.2019.

Libya's Islamists: Who They Are - And What They Want
(<https://www.wilsoncenter.org/article/libyas-islamists-who-they-are-and-what-they-want>)
pristupljeno 1.9.2019.

Misrata: Libya's city under siege (<https://www.bbc.com/news/world-africa-13118724>)
pristupljeno 1.9.2019.

Putin likens U.N. Libya resolution to crusades (<https://www.reuters.com/article/us-libya-russia/putin-likens-u-n-libya-resolution-to-crusades-idUSTRE72K3JR20110321>) pristupljeno 1.9.2019.

Saif al Islam Gaddafi, Professor David Held - Libya, Past Present And Future. LSE Lecture (<https://www.youtube.com/watch?v=CkYeKYtzZhA>) pristupljeno 31.8.2019.

Saudi Arabia: 37 put to death in shocking execution spree, (<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/04/saudi-arabia-37-put-to-death-in-shocking-execution-spreed/>) pristupljeno 31.8.2019.

Special Report: Libya's Tribal Dynamics (<https://worldview.stratfor.com/article/special-report-libyas-tribal-dynamics>) pristupljeno 1.9.2019.

The Arab Spring: Made in the USA Stuart Jeanne Brahmall (<https://dissidentvoice.org/2015/10/the-arab-spring-made-in-the-usa/>). Pristupljeno 31.8.2019.

The forgotten 4-days war that almost ousted Gaddafi and changed the course of history, Martin Hannan (<http://en.minbarlibya.org/2017/07/21/the-forgotten-4-days-war-that-almost-ousted-gaddafi-and-changed-the-course-of-history/>) pristupljeno 31.8.2019.

THE WAR REPORT 2017. LIBYA: A SHORT GUIDE ON THE CONFLICT (<https://www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docmanfiles/Lybia%20A%20Short%20Guide%20to%20the%20Conflict.pdf>) pristupljeno 1.9.2019.

Timeline: Libya's uprising against Muammar Gaddafi (<https://www.reuters.com/article/us-libya-events/timeline-libyas-uprising-against-muammar-gaddafi-idUSTRE77K2QH20110822>) pristupljeno 1.9.2019.

Troops sent to quell clashes in western Libya (<https://www.bbc.com/news/world-africa-18474834>) pristupljeno 1.9.2019.

Sažetak

Libijska monarhija ukinuta je državnim udarom vojnog časnika Moamara Gadafiya. Vođen panarapskim i socijalističkim idejama, Gadafi je često ulazio u sukob sa Zapadom, što se negativno odrazilo na stabilnost Libije. Libijsko društvo ostalo je plemensko i Gadafi je nastojao zadržati vlast oslanjajući se na neka ključna plemena. U kontekstu Arapskog proljeća 2011. dolazi do izbijanja prosvjeda, a potom i građanskog rata u Libiji. Uslijed NATO-ve intervencije Gadafi je ubijen. Nove vlasti nisu uspjele uspostaviti mir i stabilnost, a sukobi unutar najvećih vojno-političkih koalicija rezultirali su novim ratom 2014. godine.